

HEEG, DE HERVORMDE KERK

Het dorp.

Heeg, dat in de vroege middeleeuwen als Haghekercke werd aangeduid, is het zuidelijkste terpdorp van Friesland. De vroegste vermelding omtrent het bestaan van een kerk in Heeg dateert uit 1132. Sedert de middeleeuwen bewoonden de Van Harinxma's een versterkt huis of stins in het dorp. Veel telgen uit het geslacht Van Harinxma thoe Heeg bekleedden militaire ambten. De Harinxma-stins is in 1809 afgebroken en de familie Van Harinxma thoe Heeg is in 1861 uitgestorven.

Door zijn gunstige ligging aan het Heegermeer hebben naast de veeteelt vooral de scheepvaart en de visserij een grote rol gespeeld in de ontwikkeling van het dorp. Vanaf het begin van de 18de eeuw heeft Heeg een belangrijke bloeiperiode doorgemaakt, dankzij de palingvisserij en de winstgevende palinghandel. De palingaken van de in 1731 opgerichte firma W.A. en A.A. Visser en Zonen voeren tot 1938 naar Londen, waar ze een vaste ligplaats hadden in de Theems. De Vissers behoorden tot de rijkste families in Friesland. Naast visserij en scheepvaart zorgden de scheepshellingen voor veel bedrijvigheid in Heeg.

Tegenwoordig is Heeg een bekend en geliefd centrum voor de recreatievaart en de watersport. In het dorp zijn nog enkele fraaie koopmanshuizen uit de 18de eeuw of gevels daarvan, alsmede verschillende 18de eeuwse details aan deur- en raampartijen, bewaard gebleven, die de herinnering aan het roemrijke verleden levend houden.

Kerkbouw.

Van de middeleeuwse, aan Sint Christophorus gewijde kerk rest niets meer. De kerk had een zadeldaktoeren en bestond uit een middenschip met koor en twee zijbeuken. In 1599 en 1649 / 1650 was de kerk voorzien van enkele geschilderde glazen. De oude kerk werd steeds bouwvalliger en in 1744 volgde afbraak van het gebouw. Daarbij kwam o.a. tufsteen vrij, hetgeen wijst op de oorsprong van voor 1200, Bij de opbouw van de nieuwe kerk in 1745 werd het oude koor gehandhaafd, zij het dat het verlaagd werd tot de hoogte van de nieuw opgetrokken noord- en zuidmuur. De nieuwe kerk kreeg een achtkant, open koepelvormig torentje. Het oude meubilair werd voor een deel weer in de nieuwe kerk aangebracht. Preekstoel en doophek kwamen " op't endt in 't oude choor ". Dus geen traditionele protestantse inrichting meer, waarbij de preekstoel tegen de zuidmuur was geplaatst. De grote klok werd in 1745 naar Sneek verkocht. De kleine klok was in het nieuwe torentje opgehangen. Op 17 oktober 1745 werd de eerste dienst gehouden in de nieuwe kerk. De pastor loci, Ds. H. Lemstra, hield daarbij een preek over Psalm 122:1 en 2. De kerk kreeg in 1747 door de bekende Ype Staak uit Sneek geschilderde glazen ten geschenke van verschillende provinciale instanties, van " Sijn Hoogh. de Prins van Oranjen Nassau " en van de " Kerkerads Personen " en " Kerkvoogden en Particuliere Personen ". Tot de laatstgenoemde categorie behoorde " Jr. E. V. Harinxma " die een kwart van de kosten van een glas voor zijn rekening nam. Het koepelvormige torentje werd in 1797 vervangen door een vierkant houten torentje met spits. In 1819 werd de bank van de familie Van Harinxma thoe Heeg in de kerk door de erfgenamen verkocht aan de kerkvoogdij.

In 1833 hingen in de kerk nog 11 rouwborden, ongetwijfeld van de familie Van Harinxma thoe Heeg.

Door de Reveil-predikanten die de Hervormde gemeente van Heeg dienden in de periode 1825 - 1860 (ds. J.W. Becking 1825 - 1845; ds. J.J. Knap 1845 - 1853; ds J.W. Felix 1853 - 1860) werd het dorp een centrum van geestelijk leven. Van heinde en ver kwamen 's zondags mensen naar Heeg om de rechtzinnige dominees te horen.

Daar was de kerk niet op berekend; het gebouw was veel te klein. Zelfs staanplaatsen waren er vaak niet meer. In 1840 werd besloten de kerk te vergroten. Het westelijke gedeelte waarin zich de voorkerk bevond, met de toren, werd gehandhaafd. De rest werd afgebroken. De nieuwe kerkruijnte werd, vergeleken met de vorige, breder en - wellicht - ook langer.

De preekstoel kwam weer in de oostelijke sluiting. Aan de oude hergebruikte inventaris werden 18 tot 20 nieuwe " mansbanken " en 6 of 8 nieuwe " vrouwsbanken " toegevoegd. Na de komst in 1884 van dr. L.H. Wagenaar als predikant naar Heeg werd de Hervormde gemeente meegetrokken in de Doleantie-strijd. In 1887 besloot de kerkeraad, onder aanvoering van dr. Wagenaar, de band met het landelijke kerkverband te verbreken. De hele kerkeraad en ook de kerkvoogden en notabelen stemden in met dit besluit. Het grootste gedeelte van de gemeente ging met de Doleantie mee. Men bleef de kerkelijke bezittingen beheren en ook de diensten houden in het kerkgebouw. Een klein deel (43 leden) wenst binnen het Hervormde kerkverband te blijven en tekende protest aan tegen de besluiten van de dolerenden. Er werd een nieuwe Hervormde kerkeraad gevormd die in oktober 1887 werd bevestigd. De Hervormden hielden

hun erediensten in de Silo-kapel van de Baptisten. Na procesvoering op landelijk niveau werd uiteindelijk vastgesteld dat de dolerenden de kerkgebouwen en overige bezittingen weer moesten afstaan aan de Hervormde gemeente ter plaatse. Dat gebeurde in 1889 ook in Heeg.

In 1890 werd het nieuwe kerkgebouw van de Nederduits Gereformeerde Kerk in Heeg in gebruik genomen, De sterk gereduceerde Hervormde gemeente ging weer terug naar haar kerk. Omdat deze nu veel te groot was voor het aantal kerkgangers, werd de kerkruimte verkleind door voor de driezijdige oostelijke sluiting een houten scheidingswand aan te brengen. De preekstoel werd tegen deze wand geplaatst. Het afgezonderde oostelijke deel van de kerk werd als consistorie-ruimte ingericht. In de noordoostelijke zijde van de sluiting kwam onder het venster een ingang. Na een paar moeilijke jaren voor de Hervormde gemeente kreeg zij in 1892 weer een eigen predikant en allengs nam zij weer toe in aantal. De kerk is in 1960 gemoderniseerd, waarbij de oude banken zijn vervangen door nieuwe.

Exterieur en interieur.

Het exterieur van het eenvoudige bakstenen kerkgebouw met driezijdige oostelijke sluiting en aan noord- en zuidzijde vier rondboogvensters biedt geen bezienswaardige onderdelen. Het smallere westelijke gedeelte met de toren resteert nog van voor de vergroting van de kerk in 1840. Op het kerkhof zijn nog veel grafzerken te vinden van het palinghandelarengeslacht Visser.

Het interieur bevat een aantal belangwekkende inventarisstukken. De preekstoel met gekorniste panelen en op de hoeken gecanneleerde pilasters op gesneden dragers dateert uit de 17de eeuw. Bijzonder aan deze preekstoel is dat er tussen de trap en de kuip nog een klein bordes of overloopje zit. Op de preekstoel ligt een Statenbijbel met zilveren beslag die in de vorige eeuw is geschonken door twee echtparen uit de Visser-familie. Opvallend in het interieur is vooral het fraaie koperwerk. Tegen de kanseltrap bevindt zich een koperen doopbekken met dito houder van omstreeks 1700. De koperen lezenaar in de vorm van een adelaar op het doophek is gemaakt in 1821 . De adelaar is vermoedelijk van ouder datum en later in deze lezenaar verwerkt. De twee koperen doopbogen met bladversiering dateren uit de 18de eeuw. Ook 18de eeuw zijn de drie koperen kronen: twee zeslichtskroontjes met inscripties betreffende de schenkers en een twaalflichtskroon met boven de stam vier schildjes met wapens, schilderingen en eveneens inscripties van de namen der schenkers.

In de voorkerk boven de toegangsdeur naar de kerk bevindt zich nog een hartvormig koperen schildje uit 1747 ter herinnering aan ds. Hanso Lemstra en zijn echtgenote Reinskjen van Franckena. De geschilderde tekstborden zijn aan het eind van de 18de eeuw vervaardigd.

In de voorkerk is het " hûnegat ", het vroegere plaatselijke cachot, bewaard gebleven. Ook hangt daar de bel, gemaakt in 1869, die eertijds dienst deed bij een " overhaal " van de diaconie in de buurt van het dorp. De torenklok is in 1615 gegoten door Johan Francois en Thomas Simon.

Orgel.

De kerk van Heeg moet al in de 17de eeuw een orgel hebben gehad. Het was een eenklaviers- orgel met een vrij pedaal. Dat laatste was toen zeker voor een orgel in een dorpskerk een zeldzaamheid. In 1858 werd besloten het toen " zeer gebrekkig orgel door een beter speeltuig te doen vervangen ". Het nieuwe orgel werd gebouwd door L van Dam en Zonen te Leeuwarden in 1859 / 1860. op 4 april 1860 werd het ingespeeld door de heer Steven Wijnand Velds, organist van de Martinikerk in Sneek, en zijn zoon de heer Jacob Velds, die later zijn vader opvolgde als organist van de Sneker Martini. Vader Velds heeft veel invloed gehad bij de totstandkoming van het orgel, dat ook onder zijn toezicht werd gebouwd. Het instrument kostte f. 5.780,-. Om het bedrag te kunnen betalen leende de kerkvoogdij f. 5.000,- van de palinghandelaar Jan Annes Visser senior. Het orgel is in 1973 gerestaureerd door de Fa. Jos Vermeulen uit Alkmaar voor ruim f. 41 .000,-. Heeg heeft in 1860 een niet alleen omvangrijk maar ook fraai orgel gekregen. De dispositie is als volgt:

Manuaal 1		Manuaal 2		Pedaal	
Prestant	8'	Salicionaal	8'	Subbas	16'
Violen	16'	Viola di Gamba	8'	Violon	8'
Bourdon	16'	Roerfluit	8'	Open Fluit	4'
Holpijp	8'	Salicet	4'	Bazuin	16'
Octaaf 4'		Fluit Travers	4'		
Roerfluit	4'	Quint Fluit	2 2/3'		
Cornet	3 sterk	Woudfluit	2'		
Quint	2 2/3'	Tremulant			
Sub Octaaf	2'				
Tertiaan	2'				
Trompet	8' (bas/disc)				
Klavieromvang: C-g ^{'''}		Klavierkoppel			
Pedaalomvang: C-d'		Pedaalkoppel			

T.E. van Popta
1992